

ПАРТИЯТА И ЛИТЕРАТУРАТА

Васил Колевски

Една от най-характерните черти на трудовия български народ е неговата политичност. На какво се дължи тази особеност, трудно е да се каже. Може би причина за това е големият кръстопът, на който се намира тази малка, но чудна страна България? Може би за това е виновна трудната съдба на нашия народ, многовековното чуждестранно иго, жаждата за свободен живот, героичните борби за социално и национално освобождение?

Нека точните причини определят историците и народопсихолозите. Но фактът си е факт: и тогава, когато страда под бремето на социално и национално робство, и тогава, когато е устремил поглед към бъдещето, уверен от завоеванията на днешния ден, българският народ проектира своята съдба на фона на големите исторически движения на времето, те изпълват със смисъл и съдържание неговото съществуване.

Някога най-великият син на поробена България Христо Ботев поздравява Парижката комуна и предрича, че с нейното дело е свързано бъдещето на човечеството. В малка, икономически изостанала България преди повече от осем десетилетия се създава марксистическа партия, която през целия период от своето съществуване заема едно от челните места в световното комунистическо движение. Българската комунистическа партия е една от първите, които застават редом с партията на Ленин в редиците на Третия интернационал, цялостно, без колебания и сътресения. От своите редици тя излъчва секретарите на Коминтерна Георги Димитров и Васил Коларов, които прославят българската работническа класа, трудова България по всички краища на света!

Ето този буден непокорен дух, тази политическа активност са залегнали и в основата на българската прогресивна литература, определят нейния граждански патос, нейната партийност.

Новата българска литература се ражда като вик, като зов за свобода на поробения български народ. Трепетният глас на Паисий, страданията на Софроний, песните на Славейков и Ботев, епосът на Каравелов, драмите на Друмев — това са нашите Илиада и Одисея, с които е закърмен българският народ. *Литература и борба! Борба и литература!* Това са две думи — синоним на историческото и духовното развитие на българския народ. Животът, борбата определят естетическото кредо на прогресивните български творци — литературата да бъде част от общонародното дело!

Това единство на прогресивната българска литература с трудовия народ, с неговите борби и идеали продължава и се развива и в нашия век. Вазов, Яворов, Алеко Константинов, Пенчо Славейков, Дебелянов, Страшимиров,

Захари Стоянов и още много други писатели стават изразители на народната душа, жив отклик на народните вълнения.

Мястото и ролята на художествената литература особено ярко се очертават и възвисяват с появата на социалистическия идеал. Забележителен, символичен е фактът, че основоположниците на социализма в България, неговите първи теоретици и организатори Благоев и Кирков са основоположници и на българската социалистическа литература и литературно-критична мисъл. Това единство на изкуството и борбата за комунизъм бележи талвега на пролетарската, на социалистическата литература в България.

За силата на художественото слово, за ролята, която то играе за пропагандиране идеите на комунизма, за превръщането на тези идеи в най-възвишен идеал за народа — достатъчно красноречиво ни говори делото на певица на „огнените гриви“ Христо Смирненски:

Преди Це Ка в живота ни да влезе —
на Смирненски ний дадохме душите,
мечтите,
младостта.
И честната си дума —
да бъдем верни до смъртта.
И след куршума.

(Д. Методиев, „На Хр. Смирненски“)

Българската прогресивна литература е мъченица и героиня. Своео историческо призвание тя изпълнява, като отдава в жертва едни от най-въдъхновените си творци. В небосклона на България навеки ще греят звездите на Ботев и Гео Милев, на Христо Ясенов и Никола Вапцаров, на Христо Кърпачев и Иван Нивянин, на десетки творци и борци, за които върховна повеля бяха думите — Свобода или смърт!

Едва след 9 септември 1944 г. българската литература може свободно да се развива, словото на писателя да прониква и до най-отдалечените кътове на родината, да просвещава, да зове, да мобилизира трудещите се за осъществяването на великите задачи, които партията чертае.

Народният характер на българската творческа интелигенция, нейната близост към партията, нейната вяност и преданост към великото дело на комунизма определят големите успехи на културната революция в нашата страна. Пред огромното болшинство от българските писатели не е стоял и не можеше да стои въпросът — за или против революцията, за или против народната власт, защото те са плът от плътта и кръв от кръвта на своя отруден народ, защото мечтите и идеалите на народа и партията са и техни мечти и идеали.

И това не са елеини думи в чест на юбилея! Животът поднесе достатъчно сурови изпитания на тази вяност и преданост. Участие в Отечествена война, участие в бригадирското движение, в социалистическото строителство, в целия наш обществено-политически живот — това са позициите на българските писатели. А в трудните мигове, когато в Будапеща бесеха комунистите, когато коварните сирени на империализма вещаеха за „пражка пролет“, българските творци в своето болшинство не само не се поддадоха на заплахи и съблазни, но застанаха още по-твърдо зад своята партия, създадоха произведения — манифест на тяхната политическа и творческа зрелост.

През първите години след народната победа българската литература се развива под мъдрото ръководство на партията, осъществявано от Димитров и Коларов. Нека припомним бележитото писмо на Георги Димитров до Съюза на българските писатели от 1945 г., което беше истинска програма за развитието на литературата ни. Българските писатели са горди, че изпълниха с честния непосредствени задачи, които партията и нейният най-верен син по-

ставиха. Появиха се вълнуващи творби за партизанското движение, за борбата на българския народ против капитализма и фашизма. Писателите пристъпиха към осмисляне и отразяване на новите моменти в живота на народа. За няколко години творците — убедени привърженици на марксизма-ленинизма — можаха да сплотят край себе си всички здрави творчески сили и от отделно течение в миналото социалистическата литература прерасна в единна, общонародна, национална по форма, социалистическа по съдържание литература.

Основа и главно условие за това, разбира се, бяха победите на трудещите се под ръководството на партията в изграждане на новия живот, във формиране морално-политическото единство на народа. Всичко това даде основание на партията на своя Пети конгрес да провъзгласи социалистическия реализъм за основен метод в българската литература!

Противоречив, труден, сложен, но възходящ е литературният процес през тези години, както е противоречив, труден, сложен, но възходящ пътят в развитието на социалистическа България. Много от трудностите са напълно обясними и естествени — изгражда се едно ново общество, което налага коренен прелом в бита, в начина на живот, в психологията на целия народ. Пред творците — свидетели и участници на тая бурно изменяща се действителност — се изправят и специфичните трудности на тяхното идейно-творческо развитие. Към тези обективни трудности трябва да се прибавят и пораженията от култа към личността, ограничените догматични схващания на някои писатели и критици, които задържаха, спъваха правилното литературно развитие.

Естеството на творческата дейност е такова, че тук най-силно се отразява нарушаването на ленинските норми и принципи. Преодоляването на чуждия на марксизма-ленинизма култ към личността и свързаните с него методи бе жизнена необходимост за цялостното развитие на страната, но това бе триж по-необходимо за създаване на нормална творческа атмосфера. Ето защо българските творци посрещнаха с дълбоко удовлетворение решенията на Априлския (1956) пленум на ЦК на БКП. Разведряването на атмосферата даде простор на тяхното вдъхновение, възможност да виждат и отразяват живота, особено съвременната действителност в нейното многообразие и противоречивост, с нейната героика и драматизъм.

Решаващ фактор за това развитие и на този етап е ръководната роля на БКП в цялостния живот на страната и по-специално — на идеологическия, на културния фронт. Самият живот, ожесточената класова борба в световен мащаб изискват, налагат това ръководство. Води се непримирим бой с всички средства между двата свята — между силите на реакцията и на прогреса, между труда и капитала. И изходът на този бой зависи до голяма степен от това, кой ще спечели сърцата на хората, на обикновените милиони хора. Оттук и изключително голямото значение на литературата и изкуството като един от главните фактори в тази битка. „Възпитанието на новия човек е плод на много фактори — заяви в речта си пред XVI отчетно-изборна конференция на столичните комсомолци др. Т. Живков. — Но художественото творчество не е един от многото. То е един от основните и главните, един от решаващите фактори за изграждането на човешката личност.“¹

Близкият контакт с творческите съюзи, със самите творци дава възможност на ЦК на БКП навреме да долавя всички по-характерни тенденции в художествения живот, да поощрява и насърчава положителните, да взема мерки съвместно със самите творци за преодоляване на отрицателните. Няма

¹ Т. Ж и в к о в. За литературата, изкуството, културата. С., 1972. с. 430.

нито едно по-значително събитие през последните две десетилетия от организационния и идейно-творческият живот на творческите съюзи, което да не е било предмет на специално внимание от страна на партийното и държавното ръководство на страната. И всеки път, когато положението е налагало, ЦК на БКП по различни поводи и в различни форма е казвал своята решителна дума по проблемите на литературата и изкуството. От тази гледна точка трябва да се оценяват решенията на партията на конгресите и специалните пленуми по идеологическите въпроси, а също така и многократните изказвания, речи, доклади на първия секретар на ЦК на БКП и председател на Държавния съвет на НРБ д-р. Т. Живков.

Главните усилия на партията са насочени към осигуряване на необходимите условия за развитието на българската литература по пътя на социалистическия реализъм. За успешното осъществяване на тази задача БКП води неотстъпно борба на три фронта — срещу буржоазната идеология, срещу ревизионизма, срещу догматизма и сектантството.

Осъществяването на програмата за изграждане на развито социалистическо общество в Народна република България издига на нова степен ролята и значението на партийното ръководство във всички сектори на живота: „Етапът на изграждане на развито социалистическо общество се характеризира с още по-голямо нарастване на ролята и значението на комунистическата партия като ръководна и направляваща сила.“¹ Това положение от Програмата на БКП, приета на Десетия конгрес, важи с пълна сила и за сложната, специфичната, но неразделна част от общото партийно дело — литературата и изкуството.

С особена сила на конгреса бе подчертана необходимостта от отразяване на съвременната действителност, на съвременните проблеми, на героя на нашето време: „Етапът на развитие, в който се намира нашата страна, наложително изисква нашата съвременност да навлезе пълновластно в литературата и изкуството, съвременният човек, творецът на новия живот да стане техен главен герой, с пълна сила да зазвучи патосът на утвърждаването на комунистическите идеи, на комунистическото преустройство на света.“²

Когато преценяваме ролята на партията за развитието на съвременната ни литература, трябва преди всичко да изтъкнем нейната вяроност към марксизма-ленинизма, към пролетарския интернационализъм, който в наши дни се проявява най-ярко в единството на всички революционни и прогресивни сили около знаменосеца на комунистическите идеи КПСС, във верността и дружбата със Съветския съюз, който пръв изгради социалистическото общество, социалистическа култура, който пръв пристъпва към изграждане на комунизма!

Но партийното ръководство на литературата и изкуството не бива да се разглежда като едностранен акт, като въздействие само от страна на партията, на партийното ръководство върху творците. Това ръководство е сложен единен процес, който обхваща усилията и на творци, и на политици. Ако сред творческата интелигенция няма традиции, навици на партийно отношение към живота и изкуството, то колкото и каквито и мерки да се вземат от партията и правителството, те ще имат повече административен характер.

Когато бъде написана историята на съвременната българска литература и изкуство, ще се види каква огромна дейност е развита в творческите съюзи и партийните организации при тях в периода след Априлския пленум на ЦК

¹ Програма на БКП. Партиздат, 1971. с. 111.

² Т. Живков. Отчетен доклад на ЦК на БКП пред Десетия конгрес на партията. Партиздат, 1971. с. 99.

на БКП в защита на марксистко-ленинските принципи, за отстояване позициите на социалистическия реализъм. И това, което е отличителен белег на културния живот у нас — в тази дейност активно участвуват както комунистите, така и безпартийните творци. Тук заслужава да се изтъкне големият принос на литературната критика, нейната роля като една от формите на партийно ръководство на литературата. Това беше един жив процес, непрекъснатата борба за отстояване и развиване на марксистко-ленинските принципи в литературата и изкуството, в който творци и политици взаимно обогатяваха своя опит, освобождавайки се от минали погрешни методи и разбирания. Това бе една школа, особено за каляване на подрастващото поколение творци.

Ведно с Луначарски ние имаме пълното основание да кажем, че писателят се явява в обществото не само да потвърди колко правилни са партийните решения. Като творец и общественник той взема активно участие в подготовката на тия решения с цялата своя дейност, като такъв той провежда тия решения в живота.

Ето как видният български писател Димитър Димов преценяваше „импулсиращата сила на партийните документи“ за литературата и изкуството: „Тази сила виждам преди всичко в жизнената и хуманистична правда, в името на която нашата комунистическа партия преустройва действителността и води народа ни към необятните перспективи на комунизма. Индивидуалните честолубия, капризи, недоволства, страхове и съмнения, обективните и субективните трудности, които преживяваме, ехидното злорадство на врага при всеки наш вътрешен спор, спекулациите в изкуството, които издават подозрителната миризма на чужда идеология — всичко това трябва да бъде преодоляно по нашия път към комунизма.“¹

Доверието на партията в творческата интелигенция, стремежът да се създадат условия и възможности именно от самите творци да се решават актуалните проблеми на литературата и изкуството намери израз в много решения и инициативи, проведени след Априлския пленум. Бяха създадени редица нови творчески съюзи. Започнаха да излизат редица нови литературни издания — „Народна култура“, „Пулс“, „Пламък“, „Литературна мисъл“. В Пловдив и Варна се създадоха издателства. И там, както и в редица други градове се издават алманаси, литературни притурки и пр.

Но гласувайки пълно доверие на творците, партията в периода след Априлския пленум не ограничава своята ръководна роля на фронта на литературата и изкуството само с най-общи указания. Осъждайки голото администриране, неправилните методи, ЦК на БКП не се лиши от правото и задължението да взема отношение по всички проблеми, от които зависи съдбата на българската литература и изкуство.

Известно е, че практическото осъществяване на партийното ръководство в тази област е застрашено от две главни опасности. Още в началото на нашия век Ленин предупреждава, че „литературната работа най-малко се подава на механическо уравниване, на нивелиране, на господство на мнозинството над малцинството“². Но същевременно Ленин предупреждава: „За цялата работа организираният социалистически пролетариат трябва да следи, да я контролира цялата, в цялата тази работа без никакво изключение, да внася струя на живото пролетарско дело.“³

Може ли партийното ръководство да се ограничи само в най-общи идейни указания? Може ли партията да не държи сметка за това, дали в националната

¹ Септември, 1964, кн. 6, с. 76.

² В. И. Ленин. Съч. Т. 10, с. 33.

³ Пак там, с. 33—34.

литература като цяло се отразява богатството на националния живот от съвременността и миналото или тя се населва само с ханове и боляри, представени извън конкретно-историческия процес? Може ли партията да не се интересува от това, дали в националната ни литература се развиват и обогатяват принципите на правдивото реалистично изкуство или нахално си пробиват път и се насаждат упадъчни декадентски течения? Известно е, че нерядко тези течения кокетират с революционна фразеология, а на дело водят към разрушаване на художествения образ, към дехуманизация и деидеологизация на изкуството. Известно е, че такива теоретици като Гароди и Фишер започнаха с призова за интеграция на социалистическия реализъм с модернизма, а завършиха с открита борба срещу социалистическия реализъм и реализма изобщо, с антисъветизъм и антикомунизъм!

Не по-малка вреда за литературата и изкуството нанася и голото администриране, „ръководене“ без познаване същността на нещата, без научен подход, без съобразяване със спецификата на творческия процес. Пораженията, нанесени от култа към личността, както и примерът на ревнивите проводници на „културната революция“ в Китай са достатъчно красноречиво доказателство за това.

Като най-голямо завоевание на съвременната българска литература и за творците, и от гледна точка на партийното ръководство на този фронт е това, че основен метод в родната ни литература е методът на социалистическия реализъм. Редом с КПСС нашата партия е една от тези, които не проявиха колебания и съмнения в тази област, които неизменно сочеха и сочат социалистическия реализъм като най-правилен и плодотворен метод за създаване на истинска високохудожествена социалистическа литература. Огромното болшинство творци от всички поколения — партийни и безпартийни — у нас в оценката на съвременната действителност, в спомените за миналото и в мечтите за бъдещето изхождат или най-малко се стремят честно и искрено да изхождат от марксистко-ленинското виждане на света, да отразяват действителността от позициите на социалистическия реализъм. Тук е разковничето за разкриване големите успехи в съвременната ни литература, в това се крие нейната сила, това определя и нейните светли перспективи!